

Den Lutherske revolution

Dette er den første af en række artikler, som bringes i anledning af 500-året for de begivenheder, der førte til det store skisma, der i de følgende århundreder splittede den kristne Kirke i talløse fraktioner.

Det lutherske er et korrektiv – men et korrektiv gjort til det normative, til det hele, er eo ipso i anden generation (hvor man altså ikke har det, hvortil det var korrektivet) forvirrende. Og med hver generation, der således går hen, må det blive værre, indtil enden bliver, at dette korrektiv, der selvstændigt har etableret sig, frembringer lige det modsatte af dets oprindelige bestemmelse. Og dette er også tilfældet. Det lutherske korrektiv frembringer, når det selvstændigt skal være hele kristendommen, den mest raffinerede art verdslighed og hedenskab.

Søren Kierkegaard[1]

Denne første artikel er en slags oversigtsartikel, hvor jeg i store træk forsøger at gøre rede for de vigtigste elementer i det opgør, der førte til det endelige brud mellem Luther og Den katolske Kirke i 1500-tallet. De øvrige reformatorer (Calvin, Zwingli m.fl.) vil kun blive sporadisk omtalt.

Det ovenstående Kierkegaard-citat får mig til indledningsvis at fremhæve to pointer: For det første, at Luther til en begyndelse rettede sin kritik mod datidens misbrug af afladslæren, ikke mod afladslæren som sådan. I den forbindelse er det vigtigt at slå fast, at Luther ikke blev ekskommuniceret, fordi han kritiserede disse misbrug. Det var og er en umulighed. Ekskommuniceret (udelukket fra det kirkelige fællesskab) bliver man populært sagt først, når man erklærer: "Jeg har ret, og Kirken tager fejl" og efterfølgende nægter at fravige dette standpunkt.

Det var til gengæld det, der skete, da Luther efterfølgende forkastede afladslæren i sin helhed og dermed nægtede at anerkende Kirkens autoritet – demonstrativt iscenesat med afbrændingen den 10. dec. 1520 af den bulle (Exsurge Domine), hvori man havde pålagt ham inden 60 dage at tilbagekalde 41 af sine 95 teser. Det afgørende øjeblik indtraf ifølge kardinal Ratzinger (den senere pave Benedikt 16.), allerede på disputationen i Leipzig (4.-13. juli 1519), hvor Luther hårdt presset af sin modpart Johannes Eck måtte indrømme, "at hans 'nye lære' ikke blot var rettet mod pavedømmet, men også mod Traditionen, som den klart er kommet til udtryk hos kirkefædrene og koncilerne. Luther var tvunget til at indrømme dette og erklærede da, at også økumeniske konciler havde taget fejl, hvorved eksegeternes autoritet blev hævet over Kirkens og overleveringens [Traditionens] autoritet." [2]

Luther udgangspunkt var således, at når Kirken (efter hans opfattelse) kunne tage fejl med hensyn til afladslæren, hvorfor skulle den så ikke også have taget fejl i andre spørgsmål? Dermed var startskuddet givet til yderligere "reformer", som det herefter stod Luther og hans nærmeste medarbejdere frit for at formulere. Hermed er jeg så nået frem til min anden pointe: At "reformationen" ikke blot, som dette ord antyder, var en justering eller en opstramning af Kirkens lære, hvor det underforstås, at selve kernen forbliver urørt, men i bogstaveligste forstand en "revolution", som vendte op og ned på alting – eksempelvis ved, at man i den følgende tid fjernede fem af de syv sakramenter [3], afskaffede ordenslivet, skilte viden fra tro, retfærdiggørelse fra helliggørelse, kristendom fra etik, Jomfru Maria fra frelseshistorien, helgenerne og mystikerne fra fromhedslivet for nu blot at nævne det mest iøjnefaldende.

Der er tale om et forløb, som får mig til at tænke på Goethes digt Der Zauberlehrling [4] (Disney-udgaven med Mickey Mouse i rollen som troldmandens lærling kan også bruges) hvor lærlingen i mesterens fravær sætter gang i en proces, som det snart viser sig, at han ikke kan overskue og derfor heller ikke styre. Det samme sker som nævnt for Luther, hvor den ene reform i overensstemmelse med projektets egen logik fører den næste med sig i et forløb, som ingen kan se en ende på. Det kan kort beskrives således: Da Luther forkaster Kirkens lære om aflad, som er del af den katolske bodspraksis, rejser han dermed også tvivl om Kirkens lære om skærsilden, som igen hænger sammen med læren om "de helliges samfund" og i sidste ende

med læren om frelsen. På den måde når han uundgåeligt ind til kernen af troslæren og får dermed udvirket et paradigmeskifte, som befinder sig milevidt fra den katolske forståelse af, at troen er en helhed, hvorfra enkelte elementer ikke kan fjernes, uden at hele "bygningen" lider alvorlig skade.

Det er overordnet set den risiko, Kierkegaard advarer mod i den sidste sætning i citatet, uden at jeg af den grund skal udnævne ham til katolik.

Læg mærke til, at han i samme citat også forudser, at "korrektivet" frembringer lige det modsatte af dets oprindelige bestemmelse. Det kan blandt andet eksemplificeres ved:

- at den frihed, man opnåede ved ikke længere at være underlagt det kirkelige læreembede og de kirke-lige myndigheder i Rom, blot førte til en ny afhængighed – i første omgang af fyrsterne, senere af politikerne – et problem, som i et sekulariseret samfund som det danske dukker op med jævne mellemrum, når som helst Folketinget føler sig foranlediget til at blande sig i folkekirkens interne anliggender.

- at Luthers påstand om, at Bibelen er den eneste autoritet (sola scriptura), i praksis gør eksegeten (fortolkeren) til herre over teksten, og således giver eksegeten fuldmagt til at definere, hvad der er eller ikke er kristen tro. Men ved således at underkende Kirkens og Traditionens autoritet (jfr. fodnote 2), begravnes også Bibelens autoritet i mængden af indbyrdes modstridende fortolkninger, hvoraf der i princippet er lige så mange som antallet af fortolkere. Dette med det resultat, at folkekirken i dag er splittet op i indbyrdes ofte dybt uenige grupperinger.

- at Luthers insisteren på, at det enkelte menneske ikke i mindste måde er i stand til at foretage sig noget for at bidrage til sin egen frelse (sola fide), ikke som forventet har ført til en styrkelse af troen og en dybere ærbødighed over for Gud, men tværtimod til en udbredt ligegyldighed over for kirke og tro, i og med at den placerer Guds frelsesplan og menneskers handlinger på to forskellige niveauer uden indbyrdes forbindelse.

Som det fremgår af ovenstående, står de to teorier sola scriptura og sola fide centralt i Luthers 'nye lære'. Dem vender jeg derfor tilbage til i de følgende artikler for blandt andet at se nærmere på, hvad de reelt drejer sig om, hvordan de blev til, om der er bibelsk belæg for dem, og hvordan senere generationer har forholdt sig til dem.

[1] Citatet stammer fra Kierkegaards personlige papirer. Her citeret fra H. Roos S.J.: Søren Kierkegaard og katolicismen. Munksgaard 1952, s. 19-20.

[2] Joseph Ratzinger, Benedikt XVI.: Zur Lage des Glaubens. Ein Gespräch mit Vittoria Messori. Herder 2007, side 163.

[3] Faktisk er der kun ét sakramente tilbage, som katolikker og lutheranere er fælles om: dåben. Synet på eukaristien (nadveren) er – uanset at Luther anerkendte "realpræsens" – så forskelligt, at man ikke fra katolsk side tillader en fælles fejring af sakramentet (interkommunion).

[4] Første strofe lyder således: Heksemesteren, den sære / gamle, er en tur sig gået./ Nu skal jeg hans ånder lære,/at jeg kunsten har forstået./ På hans ord og fagter / gav jeg nøje agt./ Løndomsfulde magter,/ bøj jer for min magt.

— oversættelse fra tysk af Peter Andreas Rosenberg (1858-1935)

SOLA FIDE – kronjuvelen i Luthers projekt

Dette er den 2. af en række artikler, som bringes i anledning af 500-året for de begivenheder, der førte til det store skisma, der i de følgende århundreder splittede den kristne Kirke i talløse fraktioner. Du kan læse den første her

Den, som har skabt dig uden dig, retfærdiggør dig ikke uden dig. Altså, han har skabt dig uden dit vidende, men han retfærdiggør dig kun med din viljes samtykke – Augustin.

Protestantismen er aldeles uholdbar. Den er en revolution, afstedkommet ved at proklamere "apostlen" på mestere-rens bekostning.

Søren Kierkegaard.

Gud handler "i os uden os" (in nobis sine nobis), skriver Luther i 1520[1]. Denne lære – at mennesket frelses ved troen alene (sola fide), altså ved tro uden gerninger – har Luther selv betegnet som den trossætning, hans kirke står og falder med[2].

Ligesom de andre reformatorer lægger han vægt på, at retfærdiggørelsen af mennesket først og sidst er Guds fortjeneste, et resultat af hans barmhjertighed over for det faldne menneske. Dette er der set med katolske øjne i sig selv ikke noget kontroversielt ved. I Den Katolske Kirkes Katekismus (KKK) læser vi således: "Over for Gud findes der strengt taget ikke nogen fortjeneste fra menneskets side. Mellem ham og os er uligheden grænseløs, for vi har modtaget alt af ham, vor Skaber" (2007).

Problemet opstår først, da Luther går så vidt som til at hævde, at mennesket absolut intet selv kan gøre for at opnå frelsen, og at det derfor nærmest er syndigt – eller i det mindste formasteligt – at prøve på det. En sådan bestræbelse afviser mange protestanter også i vore dage som "gerningsretfærdighed". Men hvordan bliver menneskene så frelst? Ifølge Luther udelukkende ved at tro på, at Jesus har taget deres synder på sig ved sin død på korset. Tager de imod denne lære, bliver de retfærdiggjort over for Gud, men ikke i mindste måde helliggjort. Det, der sker, er, at Guds nåde dækker over vores syndighed, frikender os for straf, således at vi på trods af al vores syndighed kan opnå evigt liv efter døden.

Heroverfor står den katolske lære om frelsen som en proces, der allerede begynder på denne side af evigheden og således giver vores liv en mening og et mål: I KKK 2013 læser vi: "Alle kristne uanset deres stand eller stilling kaldes til det kristne livs fylde og kærlighedens fuldkommenhed"[3]. "Så vær da fuldkomne som jeres himmelske Fader er fuldkommen! (Matt 5,48)." Dette betyder på ingen måde som ofte påstået, at mennesket kan "frelse sig selv" ved gode gerninger.[4] Herom siger KKK 2008: "Menneskets fortjeneste for Gud i det kristne liv kommer af, at Gud frit har villet knytte mennesket til sin nådes værk.[5] Guds faderlige handling kommer først: han tilskynder; menneskets frie handling kommer dernæst: det samarbejder, således at fortjenesterne for de gode gerninger først og fremmest må tilskrives Guds nåde. Ja, selve menneskets fortjeneste tilkommer Gud, for dets gode gerninger udgår, i Kristus, fra Helligåndens forekommende indgriben og fra hans hjælp.

Kardinal Newman formulerede kort og rammende forholdet mellem tro og gerninger således: "Tro alene kan gøre gerninger levende. Gerninger alene kan gøre troen levende. Men fjerner man den ene af disse to, fjerner man dem begge."

I Johannesevangeliet finder vi det samme forhold udtrykt i kapitel 15, hvor Jesus bl.a. siger: Jeg er vintreet, I er grenene. Den, der bliver i mig og jeg i ham, han bærer megen frugt; for skilt fra mig kan I slet intet gøre. Bemærk, at Jesus ikke siger: I kan slet intet gøre. Punktum. Han siger: "Uden mig kan I intet gøre" og siger dermed også, at der faktisk er noget, vi kan gøre – forudsat at vi bliver i ham, hvilket ligeledes er forudsætningen for, at vi kan bære frugt. Her er der ingen kunstig adskillelse mellem tro og gerninger. Læs også: Tro og gerninger og Frelse

Luthers tvivlsomme brug af apostlen Paulus

Konsekvensen af Luthers "sola fide" bliver derimod, at der etableres en uoverstigelig barriere mellem Gud og menneskers liv på jorden. Men hvordan var Luther nået til denne opfattelse? Det er der ikke ét, men flere svar på. Lad os først se på de to steder hos Paulus, Luther og hans efterfølgere især har refereret til: Rom 3,28: "For vi mener, at et menneske gøres retfærdigt ved tro uden lovgerninger" og Gal 2,16: "Men fordi vi ved, at et menneske ikke gøres retfærdigt af lovgerninger, men kun ved tro på Jesus Kristus, har også vi sat

vores lid til Kristus Jesus for at gøres retfærdige af tro på Kristus og ikke af lovgerninger. For af lovgerninger vil intet menneske blive retfærdigt."

Kan disse skriftsteder tages til indtægt for sola fide-læren? Det afhænger af, hvilken betydning man mener Paulus lægger i ordet "lovgerninger". Det græske ord for "lovgerninger" er i Septuaginta[6] *erga nomou*. *Erga* betyder "handling/gerninger", *nomou* (af *nomos* = lov) "af loven" eller "lov-". Men hvilken "lov", er det så, Paulus taler om her?

Meget kort fortalt[7]: Septuagintas oversættere valgte ordet *nomos* som en oversættelse af det hebraiske ord Tora, som er betegnelsen for de fem mosebøger. *Nomos* kom således for de græsktalende jøder, som levede i diaspora i tiden efter Alexander den Stores erobringer, til primært at betyde "Moseloven". Når Paulus taler om lovgerninger i modsætning til tro, er det således typisk Moseloven (toraen), han refererer til og klart tager afstand fra. Det fremgår f.eks. af Romerbrevets kapitel 4,9-12, hvor han taler om omskærelse (som er jødernes indvielsesritus, ligesom dåben er det for de kristne) og udtrykkeligt understreger, at omskærelse ikke længere er en forudsætning for at blive retfærdiggjort.

Forstår man således "lovgerninger" som gerninger foreskrevet af "Moseloven", giver Rom 3,28 og Gal 2,16 god mening og modsiger eksempelvis ikke andre Paulus-ord såsom Filipperbrevet 2: "Derfor, mine kære, I, som altid har været lydige: Arbejd med frygt og bæven på jeres frelse... For det er Gud, der virker i jer både at ville og at virke for hans gode vilje" – eller 2. brev til Thessalonikerne 1,11: "Derfor beder vi også altid for jer om, at vor Gud vil gøre jer værdige til hans kaldelse og med kraft fylde jer med alle gode forsætter og alle troens gerninger, for at vor Herre Jesu navn må blive herliggjort i jer, og I i ham ved vor Guds og Herren Jesu Kristi nåde."

Den døde tro

De modsiger heller ikke Jakobsbrevet: "Vær ordets gører, ikke blot dets hører, ellers bedrager I jer selv. Den, der er ordets hører, men ikke dets gører, ligner en, som betragter sit eget ansigt i et spejl: Han betragter nok sig selv, men går bort og har straks glemt, hvordan han så ud. Men den, der fordyber sig i frihedens fuldkomne lov og bliver ved den og ikke er en glemsom hører, men en gerningens gører, han skal være salig ved det, han gør" (Jak 1,22-25).

Og heller ikke Jak 2,14: "Hvad nytter det, mine brødre, hvis et menneske siger, han har tro, men ikke har gerninger? Kan den tro måske frelse ham? Hvis en broder eller søster ikke har tøj at tage på og mangler det daglige brød, og en af jer så siger til dem: "Gå bort med fred, sørg for at klæde jer varmt på og spise godt," men ikke giver dem, hvad legemet har brug for, hvad nytter det så? Sådan er det også med troen: i sig selv, uden gerninger, er den død."

Ikke overraskende, at Luther ønskede at slette Jakobsbrevet fra de kanoniske tekster, hvad han dog ikke fik held til at gøre. Omvendt – for at få teksten i Rom 3,28 til at passe med sola fide-teorien – tilføjede han i sin bibeloversættelse ordet "alene" efter "tro", således at der kom til at stå, at et menneske gøres retfærdigt ved tro alene – en tilføjelse, som der ikke er belæg for i den græske tekst.

Arven fra Ockham

Sola fide-læren har imidlertid ikke alene baggrund i Luthers læsning af Paulus. Luther vedkendte sig sin gæld til den engelske franciskanermunk William af Ockham (1270-1349) og dennes efterkommere. Hos Ockham finder vi forestillingen om Guds almægt drevet ud i sin yderste konsekvens. Ockham hævder, at Guds frie vilje (*liberum arbitrium*) udgør selve essensen af hans væsen, og at denne frie vilje i princippet er en frihed til at gøre hvad som helst. Hermed bryder han med højmiddelalderens skolastiske filosofi, især Thomas Aquinas, som hævder, at Guds handlinger er uløseligt forbundet med hans godhed og fornuft.

William fastholder dog, at vi skal adlyde de ti bud, men kun fordi Gud har villet det sådan. Anden begrundelse gives der ikke. Men ifølge denne tankegang bliver Gud til en despot, som vilkårligt, uafhængigt af enhver fornuft, kan tænkes at udvirke både gode og slette handlinger i mennesket.

Den samme tankegang genfinder vi hos Luther, når han for at få sin teori til at passe for det første benægter menneskets frie vilje (Gud alene handler)[8] og dermed også fratager mennesket ethvert ansvar for dets egen syndighed, således at han i sidste instans er nødt til at placere ansvaret for både det onde og det gode hos Gud selv og – endnu værre – at se det onde som en del af den guddommelige natur. Det sker i et mildt sagt kompliceret ræsonnement, hvor Gud hævdes først at blive den, han er, i en dialektisk proces, hvor modsætningen mellem godt og ondt går op i en højere enhed: "Gud må først blive djævelen, før han bliver Gud"[9]. Gud er "så urimeligt magtfuld" at han "gør enheden i sin evige natur afhængig af både godt og ondt, to uforenelige ting." [10]

Frygten for fortabelse

Endelig er det nærliggende, at se Luthers sola fide-teori i lyset af hans egen personlige problematik. Det er velkendt, at Luther i sin tid som augustiner munk var plaget af voldsomme anfægtelser og som følge heraf frygten for fortabelse.

Den franske filosof Jacques Maritain (1882-1973) bemærker[11], at Luthers konsekvente afvisning af, at "gode gerninger" kan bidrage til frelsen, som sin logiske forudsætning har, at han sætter lighedstegn mellem arvesynden og sin personlige oplevelse af begæret, drifterne som utæmmelige kræfter i mennesket. Med andre ord, Luther ophøjer sine egne problemer til almene vilkår og hævder dermed populært sagt, at når han ikke selv kan komme til rette med en cølibatær tilværelse i et kloster, så er der nok heller ingen andre, der kan.

Tilsvarende driver hans sygelige frygt for fortabelse ham til at konstruere en "løsning" i form af en frelsesforståelse, som befrier ham og alle andre for ethvert personligt ansvar og samtidig yder en absolut sikkerhed for evig salighed til enhver, som anerkender netop denne "løsning". Derfor er sola fide-teorien, som nævnt i indledningen, kronjuvelen i Luthers projekt, den teori, hele projektet står og falder med.

Men i dens kølvand følger andre "interessante" teser, ikke mindst sola scriptura-teorien, som bliver emnet for den næste artikel.

[1] Om kirkens babyloniske fangenskab.

[2] *Articulus stantis et cadentis ecclesiae*.

[3] Citat fra 2. Vatikankoncil (*Lumen gentium* 40).

[4] Denne lære (kendt som pelagianismen efter den britiske munk Pelagius fra 1. halvdel af 400-tallet) blev udtrykkeligt fordømt på synoden i Karthago i 418 og definitivt forkastet af koncilet i Efesus i 431. En "blødere version", den såkaldte semi-pelagianisme, blev fordømt af synoden i Orange i 529, bekræftet af pave Bonifatius i 531 og ydermere af Tridentinerkoncilet i 1546.

[5] Jfr. KKK 1993: "Retfærdiggørelsen bringer et samarbejde i stand mellem Guds nåde og menneskets frihed" og 1994: "Helligånden er den indre mester. Ved at lade "det indre menneske" fødes medfører retfærdiggørelsen helliggørelsen af hele mennesket.

[6] *Septuaginta*: den ældste græske oversættelse af Det Gamle Testamente fra hebraisk til græsk.

[7] En særdeles detaljeret og opdateret redegørelse for dette problem finder man hos "Jimmy Akin: *The Drama of Salvation*" 2015, s. 97 ff.

[8] Mere præcist: Luther begrænser den frie vilje til det dennesidige, altså alt det, der er underlagt vores vilje i dagligdagen. Når det gælder vores frelse, er viljen magtesløs: "Friheden eksisterer ikke efter syndefaldet," erklærer han i 1518 i den 13. Heidelbergertese, "den er kun et ord, og enhver handling, der udgår fra mennesket, er en dødssynd."

[9] WA 31,249

[10] 40,II,417

[11] Trois réformateurs. Luther – Descartes – Rousseau. Plon 1925, s. 242 ff.

SOLA SCRIPTURA – kan Skriften stå alene?

Dette er den 3. af en række artikler, som bringes i anledning af 500-året for de begivenheder, der førte til det store skisma, der i de følgende århundreder splittede den kristne Kirke i talløse fraktioner. Du kan læse de to foregående her og her.

Sagen er da kun, at efterdi Kirken ikke helliges af Skriften, men Skriften af Kirken, eller fordi det Troens Ord, vi bekiende og forkynde, er Kirkens levende, og Skriften derimod dens døde Begreb, saa er det aabenbar ikke Skriften, der kan eller skal forsvare Kirken, men Kirken, der skal forsvare Skriften.

N.F.S. Grundtvig, Om Christendommens Sandhed.

Der er også mange andre ting; Jesus har gjort; hvis der skulle skrives om dem én for én, tror jeg ikke, at hele verden kunne rumme de bøger, som så måtte skrives. (Joh 21,25).

Luthers oprør mod Kirkens autoritet måtte nødvendigvis stille ham over for spørgsmålet om, hvilken autoritet de såkaldt reformerede kristne herefter havde at forholde sig til.

Hans svar var som bekendt: Skriften alene (sola scriptura). De bibelske skrifter, hævdede han, er den højeste, ja faktisk den eneste autoritet. Alt andet – den institutionelle Kirke med dens embedshierarki og læreembede, kirkefædrenes vidnesbyrd, koncilernes erklæringer osv. – er menneskeværk, overflødige eller direkte vildledende mellemlid mellem Gud og mennesker. Populært sagt: Hvis du er i tvivl om noget, så læs i din bibel. Her finder du svaret.

Det lyder befriende enkelt, men eftertiden har vist, at denne løsning afføder langt flere spørgsmål end svar. Sola scriptura er både fra et historisk, bibelsk og logisk synspunkt en uholdbar løsning på problemet. Hvad det historiske angår, hersker der således i dag ingen tvivl om, at "den kristne overlevering (Traditionen) er ældre end Skriften, og at Skriften selv er et produkt af den urkirkelige overlevering"[1]. Med andre ord, Skriften er en del af overleveringen, således at man i stedet for *sola scriptura* i virkeligheden bør sige *Sola Traditio*[2].

Læg hertil, at man først på kirkemødet i Kartago i 397 træffer den endelige beslutning om, hvilke skrifter der skal optages i Bibelen (de såkaldt kanoniske skrifter) – en beslutning, der definitivt bliver bekræftet af pave Bonifatius i 419. Den Bibel, Luther betragter som den eneste og højeste autoritet, er altså blevet til i Kirken og har fået sin endelige udformning af Kirken – den selvsamme autoritet, Luther nægter at anerkende. Men hvem har så autoriteten til at fortolke Skriften og dermed afgøre, hvad der er den rette lære, og hvad der er vranglære? Det spørgsmål bliver allerede aktuelt på Luthers tid, hvor han som bekendt ikke er den eneste reformator. Det varer ikke længe, før han rager uklar både med Ulrich Zwingli og Jean Calvin, som begge hævder, at modtagelsen af brødet og vinen i alterets sakramente (nadveren) er en rent symbolsk handling, mens Luther fastholder den traditionelle lære, at Kristus reelt er til stede i begge elementer (realpræsens).

Med andre ord, hver især står fast på, at det er deres fortolkning, der er den rette. Så selv om reformatorerne i princippet var enige om at tillægge Skriften den højeste autoritet i trosspørgsmål, kommer det allerede på et tidligt tidspunkt til at stå klart, at denne "enighed" er ganske utilstrækkelig til at løse konflikter, når striden står om fortolkninger, som gensidigt udelukker hinanden, og hvor begge parter – hvad der ikke var ualmindeligt – påstår at være inspireret af Helligånden.

Og tonen var hård, eksempelvis når Zwingli erklærer: "Jeg ved med sikkerhed, at Gud vejleder mig, for det har jeg oplevet", og Luther replicerer: "Vogt jer for Zwingli og undgå hans bøger som Satans gift fra helvede, for manden er fuldstændig afsporet [gantz verkeret] og har helt og aldeles mistet Kristus"[3].

Splittelsen i den protestantiske lejr er således et vilkår fra starten i form af uenigheder om centrale trosspørgsmål, der i århundredernes løb har affødt en strøm af nye protestantiske trossamfund. Dem findes der i dag på verdensplan et sted mellem 30.000 og 40.000 af.

At forkynde Kristus mod Skriften

Grundlæggende er problemet selvfølgelig, at reformatorerne og deres efterfølgere ikke anerkender nogen anden autoritet end deres egen – hvorved de paradoksalt nok – i egenskab af tekstens rette fortolkere – ender med at gøre sig selv til herrer over Skriften. Her blot et enkelt eksempel fra nyere tid:

I 1980 udkom på forlaget Aros en bog (Den lutherske bekendelse i dag) med bidrag fra forskellige lutherske teologer og kirkefolk i anledning af 450-året for Den augsburgske Bekendelse. En af bidragyderne var professor E. Thestrup Pedersen (1914-1998), som skrev om kirkebegrebet i Den augsburgske Konfession og herunder også kom ind på Luthers skriftfortolkning, som han i øvrigt også havde skrevet disputats om. Han skriver: "Luther kom til det resultat, at Kristus er Skriftens konge og herre, og han var parat til – om nødvendigt – at forkynde Kristus mod Skriften, men dette som discipel af Skriften, der peger bort fra sig selv hen på Kristus."

Det kunne se ud som en løsning på problemet, således at forstå, at det i den situation, Thestrup Pedersen her beskriver, ikke er Luther, men Kristus selv, der udlægger ordet. Men det rejser for det første spørgsmålet: Kan man forestille sig, at der består et modsætningsforhold mellem Skriften og Kristus, sådan som Luther åbenbart mente? Og i bekræftende fald, hvad bliver der så tilbage af Sola scriptura? Kun det sidste led, så teorien herefter må lyde: Skriften er den eneste autoritet, men kun for så vidt som den ikke siger noget, der modsiges af Kristus.

Dernæst må man spørge, om ræsonnementet ikke under alle omstændigheder kommer til at modsige sig selv. Altså: Luther forbeholder sig retten til at "forkynde Kristus mod Skriften", men som Thestrup Pedersen skriver, "dette som discipel af Skriften". Det vil konkret sige, at Luther ved at læse og fortolke Skriften danner sig en forestilling om, hvad Kristus mener eller ikke mener (for hvor skulle han ellers have fået denne indsigt fra, eftersom der ikke er andre kilder?) og ud fra denne forståelse af Kristus konstaterer, at Skriften et eller andet sted modsiger Kristus. Men så er det, der sker, jo i virkeligheden, at Skriftens ord om Kristus modsiger Skriftens ord om noget andet, altså at Skriften modsiger Skriften. Og hvor er vi så henne? For hvis Skriften tager fejl, kan den ikke bevare sin status som højeste autoritet. Og videre: Hvorfor kan den så ikke også tage fejl om det, den fortæller om Kristus, som jo er grundlaget for, at Luther i en given sammenhæng kan bruge Kristus mod Skriften?

Kort sagt, argumentationen bider sig selv i halen og er blot en illustration af, at Luther i virkeligheden ikke flytter fortolkningsmonopolet fra Kirken til Skriften eller til Kristus, men fra Kirken til sig selv: Skriften kan tage fejl, hævder Luther, fordi den kan tænkes at være i modstrid med min fortolkning både af det pågældende skriftsted og af Kristi ord eller handlinger.

Grundtvigs brud med Sola scriptura

Således løber Sola scriptura-teorien uundgåeligt ind i vanskeligheder, fordi den lader Skriften svæve frit i luften i stedet for at se den i sammenhæng med hele Traditionen. Grundtvig så det – jævnfør citatet i starten af denne artikel – og brød med det lutherske skriftprincip. Han afviser henvisningen til "Skriften som den eneste i sig tilstrækkelige Regel og Rettesnor"[4] og karakteriserer den lutherske traditions opfattelse af Bibelen som "Grundfeilen i den lutherske Theologi."[5] Det nye Testamente bør ikke blot ses som en bog.

Den oprindelige betydning er en pagt, ikke en bog. Den kristne kirke er derfor "hverken et Bibelselskab eller et Læseselskab, men et Troes-samfund"[6].

For Grundtvig bliver den apostoliske og historiske overlevering afgørende, for "det beroer ikke blot paa et Skriftsprog, men paa Herrens Anordning, at det er igiennem Apostlene, vi skal have Samfund med »Faderen og Hans Søn, Jesus Christus«, kun ved Tro paa Jesus efter deres Ord, vi kan indtræde i det Fællesskab, hvor Alle er Eet"[7].

Lyder det næsten helt katolsk? Det blev Grundtvig også beskyldt for i sin samtid, men han bevægede sig efterhånden på afgørende områder i en anden retning, som det ligger uden for denne artikels rammer at gøre rede for. Her er min pointe blot at understrege, at Luthers Sola scriptura-teori også inden for den danske luthersk-evangeliske kirke er stødt på modstand.

Hvad der skete i det næste århundrede i takt med udviklingen af den såkaldt historisk-kritiske eksegesi, vender jeg tilbage til i den følgende artikel.

Hvad siger Kirken?

Afsluttende kun nogle ord om, hvad den katolske Kirke siger om fortolkningen af de bibelske skrifter. I Den Katolske Kirkes Katekismus (KKK) slås det fast, at "opgaven, der består i autentisk at fortolke Guds ord både i Skriften og i Traditionen, alene er betroet til Kirkens levende Læreembede, hvis autoritet udøves i Jesu Kristi navn, det vil sige til biskopperne i forening med Peters efterfølger, biskoppen af Rom" (85).

Det er forståeligt nok her, enhver overbevist lutheraner må stejle. Således også professor E. Thestrup Pedersen, som i den nævnte artikel afviser Kirkens fortolkningsmonopol med ordene: "Luther hævdede, at kirken med dette monopol på at fortolke Bibelen autoritativt og bindende lægger beslag på og gør sig til herre over evangeliet. Guds ord må altid være frit og selvstændigt. Kilden til afsporingen er, at kirken ikke radikalt stiller sig under Guds ords tiltale, men optræder som om den ejer ordet. Derved frarøver kirken ordet dets frihed og myndighed" (s. 105).

Om dette siger KKK i den følgende paragraf: "Læreembedet står imidlertid ikke over Guds ord, men er dets tjener. Det lærer kun det, som er blevet overleveret. For Gud har villet, at det med Helligåndens bistand ærbødigt lytter til dette ord, bevarer det med hellig ærefrygt og fremlægger det med trofasthed. Det er fra denne ene troens skat, at læreembedet henter alt, hvad det fremsætter som guddommeligt åbenbaret og genstand for tro."

[1] Ratzinger: Katolischer Erwachsenen-Katechismus 1985, s. 54.

[2] Ratzinger: Zur Lage des Glaubens, Herder 1985/2006, s. 165.

[3] Citeret fra Brad S. Gregory: The Unintended Reformation – How a Religious Revolution Secularized Society, Harvard University Press 2012, s. 98.

[4] Kirkens Gienmæle, Udvalgte Skrifter 4,414.

[5] Nordisk Kirke-Tidende 1837, 828.

[6] Danske Kirketidende 1848, 426.

[7] Det Christelige Liv som et Christus-liv, Udvalgte Skrifter 8,456

Moralen, der blev væk

Dette er den fjerde af en række artikler, som bringes i anledning af 500-året for de begivenheder, der førte til det store skisma, der i de følgende århundreder spaltede den kristne Kirke i talløse fraktioner.

I den forrige artikel om Luthers Sola scriptura-teori konstaterede jeg, at reformatorerne ved at forkaste den katolske Kirkes fortolkningsmonopol og i stedet indsætte Skriften som højeste autoritet skabte en ny situation, hvor der ikke var taget højde for den helt elementære kendsgerning, at tekster ikke fortolker sig selv, men at de kan og følgelig også vil blive fortolket forskelligt af forskellige mennesker til forskellige tider. Blot at henvise til Skriften eller, som reformatorerne foretrak, at påberåbe sig deres egen fortolkning af Skriften, kunne derfor i det lange løb ikke dæmme op for trosstridigheder, men gav fra første færd anledning til en strøm af interne opgør i den protestantiske verden, som førte til etablering af stadigt nye udbrydermenigheder. Det er en udvikling, som ikke blot er fortsat i nyere tid, men som især inden for de seneste 100 år har taget fart – ikke mindst efter at Skriften, som reformatorerne så som den klippe, Kirken nu skulle bygges på, begyndte at smuldre bort som sand mellem de moderne eksegeters fingre.

Her tænker jeg især på den såkaldt historisk-kritiske tilgang til de bibelske tekster, som i form af blandt andet den tyske teolog Rudolf Bultmanns afmytologiseringsprogram, blev toneangivende fra 1940'erne især blandt de evangeliske eksegeter. Denne "afmytologisering", som kort fortalt går ud på at forkaste alt det, der i de bibelske tekster ikke findes en "naturlig" forklaring på (Jomfrufødslen, Opstandelsen, Himmelfarten, miraklerne, engle og dæmoner osv. osv.), førte i sin yderste konsekvens til en fuldstændig afvisning af, at Gud griber ind i historien, og dermed også af Bibelens historiske autoritet.

Et eksempel herpå er Bultmann-eleven Gert Lüdemanns bog fra 1998: *Der große Betrug. Und was Jesus wirklich sagte und tat* (Det store bedrag. Og hvad Jesus i virkeligheden sagde og gjorde). Her analyserer han på grundlag af sine egne kriterier en række nytestamentlige tekster og når til den konklusion, at kun omkring 5% af de undersøgte udsagn af eller om Jesus kan betragtes som "empiriske", dvs. historisk korrekte. Resten er, mener han, "projektioner", dvs. forestillinger blevet til som et resultat af eftertidens ønsketænkning. Således (bort)forklarer Lüdemann den bibelske beretning om Jesu Opstandelse som en opstandelsesvision, dvs. som et udtryk for en kollektiv "sorgreaktion" hos apostlene efter Jesu død på korset. Opstandelsen er altså ikke en begivenhed, der reelt har fundet sted, kun en vrangforestilling, der opstod i de traumatiserede apostles hoveder.

Pave Benedikt 16. udtrykker i forordet til sin Jesusbog[1] en række forbehold over for den moderne bibelkritik, eksempelvis med denne kommentar, hvor han sætter fingeren på det ømme punkt:

"Den historisk-kritiske forsknings stadigt større udbredelse førte til stadigt mere forfinede distinktioner mellem de forskellige lag i traditionen, bag hvilke Jesus-skikkelsen, som dog er troens genstand, blev stadig mere utydelig, stadig mere konturløs. Samtidig blev også rekonstruktionerne af den Jesus, som måtte søges bag om evangelisternes traditioner og deres kilder, efterhånden mere modsætningsfyldte: Fra antiromersk revolutionær, som vil omstyrte de bestående magtstrukturer, men ikke har held med sit forehavende, til blid morallærer, der billiger alt, og derfor helt uforståeligt bliver offer for sin samtids vrede. Den, der sammenholder flere af disse rekonstruktioner, vil straks kunne konstatere, at de langt snarere end at afdække en ikon, som er blevet utydelig, er som fotografier af deres ophavsmænd og disses idealer."

Moralrelativisme

Men hvis vi kun i yderst begrænset omfang kan stole på, hvad de bibelske tekster fortæller os om Jesu liv og forkyndelse, hvad har vi så tilbage at bygge vores tro på? I virkeligheden kun vores egen subjektive opfattelse af, hvad der sandt, og hvad der er falsk, hvad der er godt, og hvad der er ondt – eller, som det hedder nu om dage, vores "mavefornemmelse".

En logisk konsekvens af denne tankegang er overbevisningen om, at der heller ikke i etiske spørgsmål findes nogen "facitliste" i form af absolutte kriterier for, hvad man bør eller ikke bør gøre. En sådant udgangspunkt, som i grunden slet ikke er etisk, men kun kalder sig sådan for at tilsløre det forhold, at etikken i det moderne post-kristne samfund er afgået ved en stille død, har man valgt at kalde "konsekvensetisk". "Moralrelativistisk" er imidlertid en langt mere sigende og præcis betegnelse.

Johannes Sløk satte i 1993 fingeren på netop dette ømme punkt i sin pamflet "Moralen, der blev væk", hvor han i sin konklusion bl.a. skriver:

"Min tese skulle være klar. Moral er ikke, hvad den har været, eller den er forsvundet til fordel for noget helt andet. Når mennesker opfatter sig selv som naturvæsener, er der ikke rum for selve begrebet moral. Når mennesket omvendt opfatter sig selv som et autonomt væsen, kan der heller ikke stilles moralske krav til det[2]. Kun når mennesket opfatter sig selv som et væsen, der er stillet over for et absolut, eventuelt guddommeligt krav eller har til opgave at nå frem til et yderste mål, giver modellen: et overordnet etisk princip og en række derpå beroende moralnormer, mening." [3]

Tilsvarende kunne man om den etik, som logisk kan udledes af Luthers menneskesyn, sige: Når mennesket ifølge Luther i bund og grund er fordærvet af arvesynden og derfor ikke længere i besiddelse af en fri vilje, som er forudsætningen for at kunne træffe selvstændige afgørelser på et religiøst/eksistentielt niveau, så kan der heller ikke stilles moralske krav til det. Så er der, som Sløk siger, ikke rum for selve begrebet moral.

Derfor vover jeg den påstand, at der fra Luthers Sola fide-teori kan trækkes en lige linje til nutidens moralrelativisme, således at forstå, at konsekvenserne af Luthers brud med Kirken, som det kom til udtryk på Rigsdagen i Worms, hvor han påberåbte sig sin personlige samvittighed som højeste autoritet – først lidt efter lidt har kunnet folde sig ud, indtil de i dag er blevet synlige for enhver, der har øjne at se med. Reformatorerne var som helhed overbevist om, at deres personlige samvittigheds stemme var identisk med Guds stemme og derfor hævet over al anden autoritet.

Den sekulære udgave af denne overbevisning kan man i vore dage høre i såvel konfirmations- som nonfirmations-taler, hvor konfirmanden fejres som en helt unik person og får det råd med på vejen altid at "være sig selv" og "følge sit hjerte" i alle livets forhold.

På et principielt niveau var det, der skete i Worms, at det moderne "autonome" menneske holdt sit indtog på den europæiske arena og, som Sløk påpeger, overtrumfede enhver etik, som bygger på overordnede – dvs. af tid, sted og omstændigheder uafhængige principper.

Det blev allerede tydeligt, da Grundtvig erklærede sig uforstående over for, at Luther havde optaget de ti bud i sin katekismus og begrundede det med, at moralen er et rent menneskeligt anliggende, og at der derfor ikke eksisterer nogen specifikt kristen moral. "Menneske først og kristen så," var Grundtvigs valgprog. I denne modstilling "menneske-kristen" er det ikke vanskeligt at se indflydelsen fra Luther, som kun vil se det guddommelige i det kristne, uanset at det er det guddommelige og det menneskelige, der mødes og forenes i Kristus. Følgen heraf blev blandt andet, at Grundtvig efterhånden opgav sine tanker om en bekendelseskirke til fordel for en konfessionsløs Folkekirke[4] og dermed tog et skridt frem mod vore dages "servicekirke".

[1] Joseph Ratzinger, Benedikt XVI: Jesus fra Nazaret, Gyldendal 2007

[2] Min fremhævelse.

[3] For en ordens skyld skal jeg tilføje, at Sløks anliggende ikke var at anbefale en tilbagevenden til en kristen etik, men først og fremmest at drille det politiske establishment, herunder medlemmerne af Det Etske Råd, med en påvisning af, at deres alvorsfulde indlæg i den verserende "etiske debat" savnede et bæredygtigt filosofisk grundlag.

[4] Den christelige Børnelærdom, Udvalgte Skrifter 9, 492.

"På deres frugter kan I kende dem" (Matt 7,16)

Dette er den 5. og sidste af en række artikler, som bringes i anledning af 500-året for de begivenheder, der førte til det store skisma, der i de følgende århundreder splittede den kristne Kirke i talløse fraktioner.

I de fire første artikler har jeg ved at fokusere på centrale elementer i Luthers opgør med den katolske Kirke forsøgt at anskueliggøre, hvorfor det set i bagklogskabens lys giver mening at karakterisere dette opgør som en revolution snarere end en reformation.

I de 500 år, der er gået siden da, er der løbet meget vand i stranden – så meget, at man i dag kan påvise en udvikling, især inden for de seneste 75-100 år, hvor de protestantiske kirker har fjernet sig mere og mere fra den katolske Kirkes lære. Mest synligt er ændringerne i spørgsmål om ægteskab og moral, hvor kimen til nutidens "privatisering" af moralen allerede var lagt af Luther og siden blev bekræftet af Grundtvig.

Hvor mange er f.eks. i dag klar over, at alle protestantiske kirker helt op til 1930 var enige med den katolske Kirke i, at brugen af prævention må betragtes som syndig? Det var den anglikanske kirke, der på Lambethkonferencen i 1930 tog det første skridt til at forlade dette synspunkt med en vedtagelse om, at prævention under visse omstændigheder kunne accepteres. Snart efter blev forbeholdene lagt på hylden, og de protestantiske kirker fulgte efter.

Eller hvor mange er i dag vidende om, at kvindelige præster i den danske folkekirke kun går tilbage til 1948, hvor Danmark blev det første land i verden, der ordinerede kvindelige præster?

Fælleserklæringen – løste den problemet?

I modsat retning peger de økumeniske samtaler mellem katolikker og protestanter, som har fundet sted siden 2. Vatikankoncil, og som blandt andet har resulteret i Fælleserklæringen om Retfærdiggørelseslæren, som i 1999 blev underskrevet af den katolske Kirke og kirkerne inden for Det lutherske Verdensforbund. At gøre rede for erklæringens indhold og betydning vil langt overskride denne artikels rammer – her må jeg nøjes med at konstatere, at der nok blev nået en vis grad af enighed om, hvad man skal lægge i ordet retfærdiggørelse, men at Vatikanet senere har præciseret, at der ikke er tale om en fuldstændig enighed. F.eks. nævnes det, at den lutherske formel simul justus et peccator, (på én gang retfærdig og synder), som udtrykker den opfattelse, at retfærdiggørelsen ikke bevirker en helliggørelse af den enkelte, ikke er forenelig med katolsk tro.

Hertil kommer, at de lutherske kirker, der er medlemmer af Det lutherske Verdensforbund, ikke formelt er forpligtet til at respektere en erklæring som denne i et omfang, der tåler sammenligning med den respekt, katolikker som udgangspunkt skylder udtalelser fra Troslærekongregationen.

Og det er netop den grundlæggende vanskelighed i samtalen mellem katolikker og protestanter. Hvem kan udtale sig forpligtende på f.eks. den danske Folkekirkes vegne? Ingen, hvis man spørger Søren Krarup – eller Rebekka Højmark Jensen fra Folkekirkens mellemkirkelige Råd: "Man mødes, snakker, diskuterer, deler erfaringer og er ikke altid enige om alting. Men det er heller ikke meningen med Det Lutherske Verdensforbund, hvor der er tale om selvstændige kirkesamfund fra alle dele af verden." [1].

Med al behørig respekt for det store arbejde, der i årenes løb er gjort blandt andet i bestræbelserne på at nedbryde gensidige fordomme, må det alligevel være tilladt at spørge, om den overordnede vision – en konsensus mellem katolikker og protestanter og en deraf følgende genforening – på noget tidspunkt vil kunne føres ud i livet. Det måtte i givet fald forudsætte, at der kunne skabes enighed om alt væsentligt blandt de tusindvis af protestantiske kirkesamfund, der findes i verden i dag.

Den rummelige folkekirke

Man behøver blot tænke på de stærke indbyrdes stridigheder, der udfolder sig i fuld offentlighed i den danske folkekirke i dag. Er dåben et sakramente? Nogle siger ja, andre nej. Er alle enige med Luther om at fastholde troen på realpræsens i nadverens sakramente? Ikke længere. Nogle præster ser blot nadverliturgien som en rent symbolsk handling. Og hvad med Opstandelsen? Eller troen på en skabende Gud?

Formanden for Evangelisk Luthersk Netværk, sognepræst Henrik Højlund skrev den 4. maj 2017 et indlæg i Kristeligt Dagblad med overskriften "Folkekirke uden grænser. Den rummelige folkekirke er blevet til tro

på hvad som helst". Hans indlæg var en reaktion på en kronik af Marianne Gaarden (senere biskop i Lolland-Falsters Stift) hvor hun efterlyste en "samarbejdskultur" – nærmere bestemt et kollegialt samarbejde på tværs af sognegrænserne.

Men, svarer Højlund, ønsket om et sådant samarbejde "forudsætter, at vi på bundlinjen deler tro. Og det gør vi lige præcis ikke i folkekirken ... Utallige debatter de seneste mange år har vist det. Vi fortolker trosbekendelsen i så forskellig retning, at der ikke med rimelig saglighed kan være tale om samme tro ... Personligt ville jeg have det elendig med at indgå i et tæt, forkyndende samarbejde med en præst, der mener, at alle bliver frelst, at Jesu opstandelse muligvis fandt sted, uden at liget forsvandt fra graven, at to lesbiske kan vies i kirken, og at Bibelen er en bog med lige så stor eller lille autoritet som en beåndet salme af Grundtvig. Hvordan skulle jeg med sindsro se til, at min kollega prægede menighederne med den slags tro/vantro?"

Endnu et eksempel: Pastor emeritus John W. Hørbo, der vil være kendt af mange som en flittig debattør, skrev et debatindlæg i Jyllands-Posten[2] med overskriften: Hvor er kirken? Her svarer han dem, der "ønsker sig en kirke med holdninger til tidens moralske spørgsmål" – et ønske, siger han, som ville være rimeligt, "om vi befandt os i et katolsk land". Men, minder han om, "den danske folkekirke er en luthersk kirke, hvilket indebærer en særdeles markant forståelse af af begrebet kirke."

Her henviser han til den augsburgske konfession, hvor der står, at "kirken er de helliges forsamling, i hvilken evangeliet læres ret, og sakramenterne forvaltes ret" ... "Kirken," siger han, "er alene en bestemt funktion og en bestemt begivenhed på et bestemt tidspunkt som regel hver søndag kl. 10 og aldeles intet andet." Og han fortsætter: "Kirken er der, at evangeliet prædikes ... Når folk går ud af kirken, er de ikke længere kirken eller de helliges forsamling, men de er hr. og fru Jensen eller Olsen uden religiøst patent på deres synspunkter, men skyldige at argumentere for deres ideer på rent jordisk og fornuftigt plan."

Her ser vi altså to skarpt optrukne synspunkter. På den ene side Hørbos kompromisløse lutheranisme og på den anden side frustrationen hos andre over folkekirkens rungende tavshed i moralske og politiske spørgsmål. Kan de overhovedet være i stue sammen?

Lad mig slutte med at nævne et indlæg af professor Svend Andersen[3], med overskriften "Det homoseksuelle ægteskab. Luthersk forsvaret", hvor han kommenterer den aktuelle tidehvervske strid om homo-ægteskaber. Her går han i rette med Tidehvervs redaktør, Agnete Raahauge, som i et tidligere indlæg skrev, at ægteskabets gudgivne mening ifølge Luther var at sætte børn i verden foruden at være et billede på Kristi forhold til kirken – dette som et argument for ikke at anerkende homoægteskaber.

Og hvad siger Svend Andersen så til det? Han påviser, at Luther tillige "lægger overordentlig vægt på den nødvendige forudsætning for formeringen: seksualdriften", som Luther vel at mærke betragter som "ubetingelig". Og han fortsætter: "Der er ingen tvivl om, at Luther betragter sex mellem mennesker af samme køn som en af perversitetens former. Men vi er jo ikke tvunget til at overtage alle Luthers meninger. [4] Han anbefalede også dødsstraf for utroskab..." Hvilket fører Svend Andersen frem til denne konklusion: "Hvis man som jeg lægger lige så stor vægt på Luthers fremhævelse af selve seksualiteten som af børneavlen, og hvis man følger ham i, at ægteskabet er den bedste ramme om seksualiteten, kan man med god luthersk samvittighed hilse det homoseksuelle ægteskab velkomment."

Jeg kan ikke dy mig for at antyde, at Svend Andersens argumentation halter en smule, når han hævder, at han tillægger børneavlen lige så stor vægt som den ubetingelige seksualdrift. For mig ser det ud som om han skubber pligten til at sætte børn i verden til side for at give plads til seksualdriften, som han i øvrigt mener er den samme, hvad enten den retter sig mod personer af samme eller modsat køn.

Men lad nu det ligge. Min hensigt med at referere denne meningsudveksling var i hovedsagen at give et eksempel på, at man i en intern folkekirkelig debat finder det helt naturligt at vælge og vrage mellem forskel-

lige Luther-ord, uanset at det kan føre til konklusioner, der som i dette tilfælde direkte er i strid med Luthers erklærede standpunkter.

Kort sagt, der er frit valg på alle hylder, hvilket i praksis betyder, at enhver kan strikke sin egen moral og sin egen kristendomsforståelse sammen efter forgodtbefindende. Det, mener jeg, underbygger min overordnede pointe i disse fem jubilæumsartikler, som kort kan udtrykkes således:

Den lutherske revolution er en selvdestruerende "maskine", som langsomt tømmer den kristne tro for substans, i det omfang den er et oprør – ikke blot, som det ofte påstås, mod Kirkens embedshierarki, men mod Kirken forstået som Kristi mystiske legeme, som "den levende Guds Kirke, sandhedens søjle og grundvold" (Ef 5,23-24) .

[1] www.kristendom.dk/indføring/hvad-er-det-lutherske-verdensforbund

[2] Jeg har desværre ikke fået datoen med i mit ud klip, men gætter på første halvdel af 2016.

[3] Kristeligt Dagblad 27.05.2017, s. 8.

[4] Min fremhævelse.

